

تحليل کنوانسیون حقوق کودکی

(مقایسه دو نظام اسلام و غرب)

سرشناسه: حسینی اکبرنژاد، حوریه، ۱۳۶۰ -
عنوان و نام پدیدآور: تحلیل کنوانسیون حقوق کودک (مقایسه دو نظام اسلام و غرب) /
مؤلفین: هاله حسینی اکبرنژاد، حوریه حسینی اکبرنژاد؛ ویراستار ادبی و محتوایی: سیده فاطمه محبی
مشخصات نشر: تهران: شورای فرهنگی اجتماعی زنان، روابط عمومی، ۱۳۹۲.

مشخصات ظاهری: ۲۵۶ ص.

شابک: ۲۰۰۰۰۰ ریال: ۶-۵۶-۸۴۳۵-۹۶۴-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

موضوع: کنوانسیون حقوق کودک (۱۹۸۹م=۱۳۶۸)

موضوع: Convention on the Rights of the Child (1989)

موضوع: حقوق کودک

موضوع: حقوق کودک -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام

موضوع: حقوق تطبیقی

موضوع: کودکان -- وضع حقوقی و قوانین

موضوع: کودکان -- وضع حقوق و قوانین (فقه)

شناسه افزوده: حسینی اکبرنژاد، هاله، ۱۳۶۰ -

شناسه افزوده: محبی، فاطمه، ۱۳۵۱ -، ویراستار

شناسه افزوده: شورای فرهنگی و اجتماعی زنان، روابط عمومی

رده بندی کنگره: ۱۳۹۲ ۳۳۰۳۳ K

رده بندی دیویی: ۳۲۲/۳۵۲

شماره کتابشناسی ملی: ۳۱۴۰۵۱۳

عنوان: تحلیل کنوانسیون حقوق کودک (مقایسه دو نظام اسلام و غرب)

مؤلفین: حوریه حسینی اکبرنژاد و هاله حسینی اکبرنژاد

مجری: زهرا آیت‌اللهی

صاحب امتیاز: شورای فرهنگی اجتماعی زنان و خانواده

صفحه آرا: طاهره توکلی

طراح جلد: طاهره توکلی

ویراستار ادبی و محتوایی: سیده فاطمه محبی

حروفچین: اکرم قربانی وادقانی

ناشر: روابط عمومی شورای فرهنگی اجتماعی زنان و خانواده

سال نشر: بهار ۱۳۹۲

چاپ اول: بهار ۱۳۹۲

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

قیمت: ۲۰۰۰۰ تومان

تذکر: حق چاپ، تکثیر و انتشار محفوظ است

آدرس: خیابان فلسطین، بین بزرگمهر و انقلاب، دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی، پلاک ۳۰۹، انتشارات روابط

عمومی شورای فرهنگی اجتماعی زنان و خانواده

تلفن: ۶۶۴۸۲۷۱-۵

www.iranwomen.org

Email: ketabezanan@yahoo.com

مقدمه.....	۲۶
------------	----

فصل اول: اصول کلی کنوانسیون

مبحث اول - سن کودک: ماده ۱.....	۴۰
گفتار اول - عدم تعیین حداقل سن در ماده ۱.....	۴۰
گفتار دوم - تحلیلی بر سکوت کنوانسیون در مورد آغاز سن کودکی.....	۴۲
گفتار سوم - تعریف کودک خردسال.....	۴۳
گفتار چهارم - عدم کارایی تعریف کنوانسیون در قوانین برخی کشورهای غربی.....	۴۴
گفتار پنجم - سن کودک از دیدگاه اسلام.....	۴۷
الف - شروع کودکی.....	۴۷
ب - پایان کودکی.....	۵۱
۱- بلوغ.....	۵۱
۲- رشد.....	۵۴
مبحث دوم - اصل عدم تبعیض: ماده ۲.....	۵۷
گفتار اول - برخی موارد تبعیض.....	۵۹
گفتار دوم - منع تبعیض علیه خردسالان.....	۶۲
گفتار سوم - منع تبعیض علیه نوجوانان.....	۶۴

- ۶۴..... گفتار چهارم- منع تبعیض علیه کودکان از منظر تعالیم اسلامی.
- ۶۵..... الف- مفهوم برابری در اسلام.
- ۶۶..... ب- تفاوت در برخی حقوق.
- ۶۷..... ج- برابری و عدالت.
- ۷۱..... د- منع تبعیض در خانواده.
- ۷۳..... ه- توصیه خاص در مورد فرزند دختر.
- ۷۶..... مبحث سوم- اصل حمایت مصلحت کودک: ماده ۳.
- ۷۷..... گفتار اول- مصلحت فردی و جمعی کودکان.
- ۷۸..... گفتار دوم- قلمروی مفهومی مصلحت کودک.
- ۸۰..... گفتار سوم- محبت و مصلحت دو اصل انکارناپذیر از دیدگاه اسلام.
- ۸۴..... مبحث چهارم- اصل حیات، بقا و رشد کودک: ماده ۶.
- ۸۶..... گفتار اول- قلمرو حق حیات.
- ۸۶..... گفتار دوم- حمایت از حیات کودک پیش از تولد.
- ۸۸..... گفتار سوم- رویکرد کنوانسیون به سقط جنین.
- ۹۰..... الف- مقدمه کنوانسیون.
- ۹۰..... ب- ماده ۱ کنوانسیون.
- ۹۱..... ج- ماده ۶ کنوانسیون.
- ۹۲..... د- ماده ۱۶ کنوانسیون.
- ۹۳..... ه- ماده ۲۴ کنوانسیون.
- ۹۳..... گفتار چهارم- مفهوم رشد.
- ۹۵..... گفتار پنجم- حق حیات کودک در اسلام.

الف- حیات مادی و حیات معنوی.....	۹۶
ب- ممنوعیت سقط جنین.....	۹۷
ج- حمایت از حیات کودک در قبال والدین.....	۹۹
مبحث پنجم- اصل احترام به نظرات کودک یا شنیده شدن او: ماده ۱۲..... ۱۰۱	
گفتار اول- ماهیت تعهدات دولت‌های عضو در قبال اصل.....	۱۰۳
الف- تضمین حق احترام به نظرات کودک توسط دولت‌های عضو.....	۱۰۳
ب- قید توانایی کودک بر شکل دهی عقایدش.....	۱۰۴
گفتار دوم- قلمروی اصل احترام به عقاید کودک.....	۱۰۵
الف- حق بیان آزادانه عقاید.....	۱۰۶
ب- احترام به نظرات کودک در تمامی موضوعات مرتبط با کودک.....	۱۰۶
ج- بهادارن به نظرات کودک مطابق با سن و رشد وی.....	۱۰۷
د- ابراز عقیده در مراحل رسیدگی قضائی و اجرایی مرتبط به کودک.....	۱۰۸
۱- مستقیماً توسط خود کودک یا از طریق نماینده بایک نهاد ذی صلاح.....	۱۰۸
۲- انتخاب نماینده مطابق با قوانین شکل داخلی.....	۱۰۹
گفتار سوم- احترام به دیدگاه‌ها و عواطف خردسالان.....	۱۱۰
گفتار چهارم- گام‌های اجرای حق شنیده شدن کودک.....	۱۱۱
الف- آماده‌سازی.....	۱۱۲
ب- شنیدن.....	۱۱۲
ج- ارزیابی اهلیت و رشد کودک.....	۱۱۳
د- ارائه اطلاعات به کودک در زمینه آثار و نتایج حاصل از دیدگاه‌های کودک.....	۱۱۴

- ه- شکایات، جبران خسارت و غرامت..... ۱۱۴
- گفتار پنجم- اجرای حق شنیده شدن در خانواده..... ۱۱۵
- گفتار ششم- برخی از تعهدات خاص در امور قضایی و اداری..... ۱۱۵
- الف- طلاق و جدایی ۱۱۶
- ب- جدایی از والدین و مراقبت‌های جایگزین ۱۱۶
- ج- فرزند خواندگی و کفالت در حقوق اسلامی ۱۱۷
- گفتار هفتم- رابطه این اصل با دیگر مواد کنوانسیون ۱۱۸
- الف- ماده ۱۲ و ماده ۲ ۱۱۸
- ب- ماده ۱۲ و ماده ۲ ۱۲۰
- ج- ماده ۱۲ و مواد ۱۳ و ۱۷ ۱۲۰
- د- ماده ۱۲ و ماده ۵ ۱۲۱
- گفتار هشتم- برخی ابهامات و خلأهای ماده ۱۲ ۱۲۲
- الف- تفکیک میان دیدگاه‌های خود کودک و دیگران ۱۲۲
- ب- خردسالان به عنوان واجدین حق ۱۲۳
- ج- لحاظ سن و رشد کودک ۱۲۳
- د- نقش والدین به عنوان نماینده کودک ۱۲۷
- ه- مصادیق موضوعات مرتبط با کودک ۱۲۹
- و- تعارض با اصول کلی دیگر ۱۳۰
- گفتار نهم- حق شنیده شدن کودک از نگاه اسلام ۱۳۲
- الف- الگوی تربیتی اسلام: مبتنی بر محبت، قاطعیت و کرامت ۱۳۲
- ب- ترتیب اثر دادن به نظرات کودک با لحاظ مصلحت وی ۱۳۴

ج- مشورت با نوجوان..... ۱۳۶

د- تقویت حس مسئولیت پذیری..... ۱۳۸

فصل دوم: حقوق مدنی و سیاسی کودک

مبحث اول- حق حفظ هویت: مواد ۷ و ۸..... ۱۴۰

گفتار اول- مفهوم هویت..... ۱۴۲

گفتار دوم- چالش حق داشتن نسب و آگاهی از آن..... ۱۴۳

الف- قلمروی مفهومی حق..... ۱۴۵

ب- قلمروی شخصی حق..... ۱۴۵

۱- وا جدین حق..... ۱۴۵

۲- وا جدین تعهد..... ۱۴۶

ج- اعمال این حق: نقض حقوق دیگر..... ۱۴۷

گفتار سوم- شناسایی تابعیت مستقل کودک..... ۱۴۸

گفتار چهارم- هویت کودک در دیگر مفاد کنوانسیون..... ۱۴۸

گفتار پنجم- حق هویت کودک در اسلام..... ۱۵۱

الف- حق نسب (تابعیت خانوادگی)..... ۱۵۱

ب- حق داشتن نام شایسته..... ۱۵۴

مبحث دوم- آزادی بیان: ماده ۱۳..... ۱۵۸

گفتار اول- صبنای نظری حق آزادی بیان کودک..... ۱۵۸

- الف- منفعت کودک در آزادی بیان..... ۱۵۹
- ب- قابلیت‌ها و توانمندی‌های در حال رشد و تکامل کودک..... ۱۶۱
- گفتار دوم- حق جستجو، دریافت و انتشار اطلاعات (بند ۱ ماده ۱۲ کنوانسیون حقوق کودک)..... ۱۶۲
- گفتار سوم- محدودیت‌های حق آزادی بیان کودک..... ۱۶۶
- گفتار چهارم- ماهیت تعهدات دولتها..... ۱۶۹
- گفتار پنجم- رویکرد اسلام به حق آزادی بیان کودک..... ۱۷۰
- الف- آزادی معقول در بیان و نه آزادی مطلق..... ۱۷۱
- ب- احترام به آزادی بیان کودک در پرتو حق تکریم..... ۱۷۳
- ۱- احترام به آزادی بیان کودک در تمام مراحل تربیت..... ۱۷۴
- ۲- ارتباط کلامی مثبت و مؤثر با کودک به عنوان یکی از شیوه‌های تربیتی..... ۱۷۵
- مبحث سوم- آزادی فکر، عقیده و مذهب: ماده ۱۴**..... ۱۷۷
- گفتار اول- تعارض حق آزادی مذهب و حق آموزش..... ۱۷۸
- گفتار دوم- تعارض میان حقوق والدین و حق کودک..... ۱۸۰
- الف- تعیین سن انتخاب مذهب..... ۱۸۲
- ب- محدودیت‌های آزادی فکر، عقیده و مذهب..... ۱۸۴
- گفتار سوم- ماهیت تعهد به احترام به حق آزادی فکر، عقیده و مذهب کودکان..... ۱۸۵
- گفتار چهارم- رویکرد اسلام به آزادی فکر، عقیده و مذهب کودک..... ۱۹۰
- الف- آزادی فکر..... ۱۹۰
- ۱- توأم بودن تفکر و تعلم..... ۱۹۱
- ۲- آزادی فکر در ارتباط با حیات معقول..... ۱۹۲

ب- آزادی عقیده.....	۱۹۴
ج- آزادی مذهب.....	۱۹۵
۱- حق پرورش فطرت خداپرستی و آموزش دین.....	۱۹۶
۲- الزام در تربیت دینی و احترام به آزادی‌های کودک.....	۱۹۷
مبحث چهارم- آزادی تشکیل اجتماعات: ماده ۱۵.....	۱۹۹
گفتار اول- برخی انتقادات وارد بر ماده ۱۵.....	۲۰۰
گفتار دوم- ماهیت تعهدات دولت‌های عضو.....	۲۰۲
گفتار سوم- رویه کمیته حقوق کودک.....	۲۰۲
مبحث پنجم- حق بر داشتن حریم خصوصی: ماده ۱۶.....	۲۰۴
گفتار اول- تعارض حق حریم خصوصی کودک با حقوق والدین.....	۲۰۴
گفتار دوم- رویکرد کمیته حقوق کودک.....	۲۰۶
گفتار سوم- دیدگاه منتقدان حق حریم خصوصی کودک.....	۲۰۸
گفتار چهارم- جایگاه حق حریم خصوصی کودک در اسلام.....	۲۰۹
الف- قلمرو نظارت بر کودک.....	۲۱۱
۱- نظارت بر امور فردی کودک و نوجوان.....	۲۱۲
۲- نظارت بر روابط اجتماعی کودک یا نوجوان.....	۲۱۵
۲-۱- اقدام در جهت آگاهی بخشی.....	۲۱۵
۲-۲- نظارت عملی.....	۲۱۶
ب- شیوه نظارت بر کودک.....	۲۱۷

- مبحث ششم - حق دسترسی به اطلاعات: ماده ۱۷..... ۲۱۹
- گفتار اول - پیش‌نویس اولیه: حمایت از کودک در برابر آثار منفی رسانه..... ۲۲۰
- گفتار دوم - ابراز نگرانی کمیته حقوق کودک از آثار زیان‌آور رسانه..... ۲۲۱
- گفتار سوم - حق کودک در دسترسی به اطلاعات از نظر اسلام..... ۲۲۳
- الف - حق دسترسی به اطلاعات حیاتی: تأمین سعادت دنیوی و اخروی جاودان..... ۲۲۳
- ب - ضرورت انتخاب‌گری در محتوای اطلاعات..... ۲۲۵
- ج - دسترسی به اطلاعات در راستای تقویت حس حقیقت‌جویی..... ۲۲۸
- د - زمان‌شناسی در ارائه اطلاعات..... ۲۲۹
- ۱ - مجهز نمودن کودک در برابر افکار انحرافی..... ۲۳۰
- ۲ - استفاده از فرصت‌ها در ارائه اطلاعات..... ۲۳۱
- مبحث هفتم - حق آزادی از تمام اشکال خشونت: ماده ۱۹..... ۲۳۲
- گفتار اول - تعریف خشونت..... ۲۳۴
- گفتار دوم - تحلیل حقوقی ماده ۱۹..... ۲۳۵
- الف - همه اشکال خشونت..... ۲۳۶
- ۱ - خشونت مترادف با هر اقدام متناسب و مفید..... ۲۳۶
- ۲ - خشونت خانگی علیه دختران..... ۲۳۹
- ۳ - خشونت بر مبنای جنسیت..... ۲۴۱
- ۴ - سهل‌انگاری و رفتار مسامحه‌کارانه..... ۲۴۵
- ۵ - خشونت در میان کودکان..... ۲۴۷
- ب - تحت مراقبت بودن کودک..... ۲۵۱

گفتار سوم- تفسیر ماده ۱۹ در چارچوب موسع‌تر از کنوانسیون.....	۲۵۳
الف- تعارض ماده ۱۹ و تأمین منافع عالیۀ کودک.....	۲۵۳
ب- جنبۀ تکمیل‌کنندگی ماده ۵ و ماده ۱۹.....	۲۵۴
گفتار چهارم- تنبیه بدنی.....	۲۵۶
الف- تعریف.....	۲۵۷
ب- سطوح مختلف تنبیه.....	۲۵۹
گفتار پنجم- منع خشونت علیه کودک در اسلام.....	۲۶۰
الف- حق تأمین نیازهای عاطفی.....	۲۶۱
۱- حق برخورداری از آسودگی.....	۲۶۱
۲- حق برخورداری از احترام و تکریم.....	۲۶۳
۳- حق برخورداری از رفق و مدارا.....	۲۶۵
ب- تشویق و تنبیه: ابزارهای تعلیم و تربیت در پرتو منع هرگونه خشونت.....	۲۶۶
۱- نفی تنبیه انتقامی و پذیرش تنبیه اصلاحی و بازدارنده.....	۲۶۷
۲- حدود و شیوه‌های تنبیه.....	۲۶۹
مبحث هشتم- حق منع قاچاق و هرگونه سوء استفاده و استثمار جنسی: مواد ۱۱ و ۳۳ تا ۳۶.....	۲۷۲
گفتار اول- تعاریف.....	۲۷۴
گفتار دوم- ابهامات مواد ۳۴ و ۳۵ کنوانسیون حقوق کودک.....	۲۷۶
گفتار سوم- پروتکل اختیاری کنوانسیون حقوق کودک درمورد فروش کودکان، فحشای کودک و پورنوگرافی کودک (سال ۲۰۰۰).....	۲۷۸

- الف- تفاوت پروتکل اختیاری و کنوانسیون حقوق کودک..... ۲۸۰
- ب- مسئولیت دولت‌ها در قبال حمایت از کودکان در قبال قاچاق و استثمار جنسی..... ۲۸۱
- ۱- جرم انگاری..... ۲۸۲
- ۱-۱- فروش کودکان..... ۲۸۲
- ۱-۲- فحش‌ای کودکان..... ۲۸۲
- ۱-۳- پورنوگرافی کودکان..... ۲۸۳
- ۱-۴- سایر فعالیت‌ها..... ۲۸۴
- ۲- اعمال صلاحیت..... ۲۸۴
- ۳- همکاری و حمایت بین‌المللی..... ۲۸۵
- ۴- مساعدت به قربانیان..... ۲۸۶
- گفتار چهارم- مروری بر وضعیت قاچاق و استثمار جنسی کودکان در برخی از کشورها..... ۲۸۷
- الف- اروپا..... ۲۸۹
- ۱- آلمان..... ۲۸۹
- ۲- ایتالیا..... ۲۹۰
- ۳- سوئد..... ۲۹۱
- ب- آسیا و اقیانوسیه..... ۲۹۲
- ۱- ژاپن..... ۲۹۲
- ۲- چین..... ۲۹۳
- ۳- استرالیا..... ۲۹۴
- ۴- تایلند..... ۲۹۴

ج - ایالات متحده آمریکا.....	۲۹۵
مبحث نهم - حق دادرسی عادلانه: مواد ۳۷ و ۴۰.....	۲۹۷
گفتار اول - اصول راهنمای یک سیاست جامع عدالت کیفری.....	۳۰۱
الف - اصل منع تبعیض.....	۳۰۲
ب - اصل تأمین منافع عالیّه کودک.....	۳۰۴
ج - حق حیات، بقا و رشد.....	۳۰۶
د - حق کرامت.....	۳۰۹
ه - حق بر شنیده شدن.....	۳۱۰
گفتار دوم - ارکان یک سیاست عدالت کیفری جامع برای کودکان و نوجوانان.....	۳۱۱
الف - پیشگیری از بزهکاری.....	۳۱۱
ب - حداقل سن مسئولیت کیفری.....	۳۱۴
گفتار سوم - تبیین ماده ۳۷.....	۳۱۸
الف - اعتراض دولت‌ها در مرحله تدوین ماده ۳۷.....	۳۱۹
ب - اعمال شروط متعدد بر ماده ۳۷.....	۳۲۱
ج - مجازات اعدام و حبس ابد در قلمرو ماده ۳۷.....	۳۲۲
گفتار چهارم - تبیین ماده ۴۰.....	۳۲۳
الف - حقوق و مسئولیت والدین در سیستم عدالت کیفری کودکان و نوجوانان.....	۳۲۵
ب - عدالت ترمیمی در جرایم جنسی مرتبط با کودک.....	۳۲۸
گفتار پنجم - مروری بر برخی دیگر از اسناد بین‌المللی در زمینه حق دادرسی عادلانه کودکان.....	۳۲۹
گفتار ششم - حق دادرسی عادلانه کودک از دیدگاه اسلام.....	۳۳۰

- الف- سن برخورداری از مسئولیت کیفری کودک..... ۳۳۰
- ب- اصول و حقوق ناظر بر دادرسی عادلانه کودکان در مرحله قبل از محاکمه..... ۳۳۵
- ۱- اصل برائت..... ۳۳۵
- ۲- حق برخورداری از شرایط انسانی بازداشت و رهایی از شکنجه..... ۳۳۶
- ۳- سایر حقوق..... ۳۳۸
- ج- تضمین‌های ناظر بر دادرسی عادلانه کودکان در جریان دادرسی..... ۳۳۹
- د- پیشگیری از وقوع جرم..... ۳۴۱

فصل سوم: حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کودک

- مبحث اول- حق سلامت: مواد ۲۶ تا ۲۸..... ۳۴۴
- گفتار اول- ماهیت تعهدات دولت‌ها در ماده ۲۴..... ۳۴۷
- گفتار دوم- قلمروی حق سلامت..... ۳۴۸
- گفتار سوم- سلامت و رشد نوجوان از منظر کنوانسیون..... ۳۴۹
- الف- اصول اساسی..... ۳۵۱
- ۱- عدم تبعیض..... ۳۵۱
- ۲- ارشاد و راهنمایی مقتضی در اعمال حقوق..... ۳۵۲
- ۳- احترام به دیدگاه‌های کودک..... ۳۵۳
- ب- تعهدات کلی دولت‌ها..... ۳۵۴
- ج- دسترسی نوجوان به اطلاعات..... ۳۵۵
- ۱- اطلاعات درمورد مسائل جنسی و باروری..... ۳۵۷
- ۲- محدودیت دسترسی به اطلاعات زیان‌بار..... ۳۵۹

۳۶۰.....	د- رعایت حریم خصوصی نوجوان.....
۳۶۲.....	ه- برخی موارد مرتبط با سلامت نوجوان.....
۳۶۳.....	۱- اختلالات روانی.....
۳۶۴.....	۲- کار کودک.....
۳۶۴.....	۳- ازدواج و بارداری زودهنگام.....
۳۶۵.....	۴- حوادث رانندگی.....
۳۶۵.....	۵- خودکشی.....
۳۶۶.....	۶- خشونت.....
۳۶۷.....	و- تنش الگو در نوجوانی.....
۳۶۷.....	ز- اهمیت محیط برای نوجوان.....
۳۶۸.....	۱- خانواده.....
۳۶۹.....	۲- مدرسه.....
۳۷۰.....	ح- آسیب‌پذیری و خطر برای نوجوان.....
۳۷۲.....	گفتار چهارم- ایدز و حقوق کودک.....
۳۷۳.....	الف- چشم‌انداز کنوانسیون در مورد ایدز.....
۳۷۴.....	ب- پیشگیری، درمان و حمایت.....
۳۷۴.....	۱- اطلاعات در مورد پیشگیری از ایدز و ارتقای آگاهی.....
۳۷۵.....	۲- سوء مصرف مواد.....
۳۷۶.....	گفتار پنجم- آموزش دختران برای حفظ سلامت کودک.....
۳۷۵.....	گفتار ششم- رویه‌های سنتی زیان‌آور برای سلامت کودک.....
۳۷۸.....	گفتار هفتم- ارتباط ماده ۲۴ با مواد دیگر کنوانسیون.....

- گفتار هشتم- تحلیلی بر رویکرد کمیته..... ۳۷۹
- گفتار نهم- روابط جنسی آزاد نوجوان امروز: نقض حقوق اساسی کودک فردا..... ۳۸۵
- گفتار دهم- معضل حاملگی و سقط جنین دختران نوجوان در برخی کشورهای غربی..... ۳۸۶
- الف- کشور انگلیس..... ۳۸۷
- ب- ایالات متحده امریکا..... ۳۸۹
- ج- کشور آلمان..... ۳۹۰
- گفتار یازدهم- حق سلامت کودک در اسلام..... ۳۹۲
- الف- توجه به سلامت جسمی و روحی کودک قبل از ولادت..... ۳۹۲
- ب- تربیت جنسی کودک و نوجوان..... ۳۹۶
- ج- اهداف تربیت جنسی: عفت جنسی و سلامت جنسی..... ۳۹۸
- د- بلوغ و نوجوانی: تحول و تعالی روح..... ۳۹۹
- مبحث دوم- حق کودکان در برخورداری از استاندارد کافی زندگی: ماده ۲۷..... ۴۰۱
- گفتار اول- مسئولیت اعمال این حق..... ۴۰۲
- گفتار دوم- رویه کمیته حقوق کودک..... ۴۰۳
- گفتار سوم- حق کودک در بهره‌مندی از استاندارد کافی زندگی..... ۴۰۵
- الف- جامعیت حقوق کودک در اسلام..... ۴۰۵
- ب- حقوق کودک در اسلام: حمایت از کودکان امروز و بزرگان فردا..... ۴۰۶
- مبحث سوم- حق آموزش و پرورش: مواد ۲۸ و ۲۹..... ۴۰۹
- گفتار اول- جایگاه حق آموزش در کنوانسیون حقوق کودک..... ۴۱۲
- گفتار دوم- مقایسه حق آموزش در کنوانسیون حقوق کودک با سایر اسناد حقوق بشری بین‌المللی..... ۴۱۴

۴۱۸	گفتار سوچ - اصل کلی منع تبعیض در آموزش و آموزش مختلط
۴۲۴	گفتار چهارم - حقوق والدین و آموزش مذهبی کودکان
۴۲۸	گفتار پنجم - مشارکت کودکان در آموزش به عنوان دارنده حق
۴۳۰	گفتار ششم - حق برخورداری از محتوای آموزشی جامع
۴۳۱	الف - تعهدات کردن احترام به حقوق دیگران
۴۳۳	ب - ایجاد آمادگی برای داشتن زندگی مسئولانه
۴۳۴	ج - احترام به تساوی زن و مرد
۴۳۵	د - تقویت روحیه شجاعت و تعاضد
۴۳۶	گفتار هفتم - حق آموزش و پرورش کودک از منظر اسلام
۴۳۶	الف - علم آموزی: تکلیف همگانی
۴۳۸	۱ - منع هرگونه تبعیض در آموزش و پرورش
۴۳۹	۲ - عدم محدودیت زمانی
۴۴۰	۳ - عدم محدودیت مکانی
۴۴۱	۴ - عدم محدودیت از جهت یاددهنده علم
۴۴۲	۵ - عدم محدودیت موضوع علم
۴۴۵	ب - آموزش توأم با پرورش استعدادهای عقلانی
۴۴۷	۱ - انتخابگری در آموزش و پرورش
۴۴۹	۲ - آموزش و پرورش متناسب با مقتضیات زمان کودک
۴۵۰	ج - حق کودک بر پرورش (تربیت)
۴۵۲	۱ - تبیین عقلانی الزام در تربیت دینی
۴۵۵	۲ - معیارهای الزام در تربیت دینی و احترام به حقوق و آزادی‌های کودک

- ۲-۱- رعایت طاقت و توان جسمی کودک و نوجوان..... ۴۵۵
- ۲-۲- رعایت نشاط روح و روانی کودک و نوجوان..... ۴۵۵
- د- اهمیت سن کودک از منظر تعلیم و تربیت اسلامی..... ۴۵۷
- ۱- مرحله سیادت: از تولد تا ۷ سالگی..... ۴۵۷
- ۲- مرحله اطاعت : از ۷ تا ۱۴ سالگی..... ۴۶۰
- ۳- مرحله وزارت: از ۱۴ تا ۲۱ سالگی..... ۴۶۵
- مبحث چهارم- حق تفریح، بازی و آرامش: ماده ۳۱..... ۴۶۸
- گفتار اول- تعاریف..... ۴۶۹
- گفتار دوم- رویه کمیته حقوق کودک..... ۴۷۰
- گفتار سوم- رویکرد اسلام به حق بازی و تفریح کودک..... ۴۷۱
- الف- مسئولیت والدین در زمینه بازی کودک..... ۴۷۲
- ۱- مشارکت مستقیم والدین در بازی کودک..... ۴۷۳
- ۲- ترغیب به بازی با همسالان..... ۴۷۷
- ب- سن بازی..... ۴۷۹
- ج- ارزش بازی از جنبه‌های مختلف..... ۴۸۰
- ۱- ارزش جسمانی..... ۴۸۰
- ۲- ارزش تربیتی..... ۴۸۱
- ۳- ارزش اجتماعی..... ۴۸۱
- ۴- ارزش آموزشی..... ۴۸۱

مبحث پنجم - حق ممنوعیت استثمار اقتصادی و کار زیان بار: ماده ۳۲.....	۴۸۳
گفتار اول - کارهای ممنوع برای کودکان بر طبق پاراگراف ۱ ماده ۳۲.....	۴۸۵
الف - ممنوعیت استثمار اقتصادی.....	۴۸۵
ب - ممنوعیت کار زیان آور.....	۴۸۵
ج - ممنوعیت اشتغال مانع آموزش.....	۴۸۶
د - ممنوعیت اشتغال مضر برای رشد و سلامت جسمی، روحی، روانی، اخلاقی و اجتماعی.....	۴۸۶
گفتار دو م - جنبه تکمیل کننده کنوانسیون های سازمان بین المللی کار در مورد کودکان.....	۴۸۷
گفتار سوم - توصیه های کمیته در ارتباط با ماده ۳۲.....	۴۸۷
گفتار چهارم - کار کودک در اسلام.....	۴۸۹

فصل چهارم: خانواده و کودک

مبحث اول - حقوق و وظایف والدین در قبال کودک: مواد ۵ و ۱۸.....	۴۹۲
گفتار اول - تعدیل روابط میان دولت، والدین و کودکان.....	۴۹۳
گفتار دوم - نقش حیاتی والدین در مورد خردسالان.....	۴۹۴
الف - والدین و منافع عالی کودک.....	۴۹۵
ب - ترانایی های رو به تکامل به عنوان یک اصل در توانمندسازی.....	۴۹۶
ج - احترام به نقش والدین.....	۴۹۷
د - گرایش های اجتماعی و نقش خانواده.....	۴۹۸
ه - مساعدت به والدین.....	۴۹۹
گفتار سوم - چالش حقوق و تکالیف والدین کم سن و سال در برخی کشورهای غربی.....	۵۰۱

- الف- بلژیک..... ۵۰۳
- ب- آلمان..... ۵۰۴
- ج- هلند..... ۵۰۴
- گفتار چهارم- وضعیت مادران تنها..... ۵۰۷
- گفتار پنجم- بازتعریف مفهوم والدین از منظر کمیته و برخی کشورهای غربی..... ۵۰۹
- گفتار ششم- مسئولیت والدین و کودکان در قبال اجتماع..... ۵۱۵
- گفتار هفتم- اهمیت خانواده در تضمین رعایت حقوق کودک از منظر اسلام..... ۵۱۷
- الف- اهمیت تشکیل خانواده در تأمین حقوق کودک..... ۵۱۷
- ب- حق داشتن پدر و مادر شایسته..... ۵۱۸
- ج- جایگاه فرزند در آیات و روایات..... ۵۲۲
- د- حضانت: حق و تکلیف والدین..... ۵۲۵
- مبحث دوم- منع محرومیت از محیط خانواده: مواد ۹، ۱۰ و ۲۰..... ۵۲۰**
- گفتار اول- تعاریف..... ۵۲۴
- گفتار دوم- اصول قابل اعمال..... ۵۲۴
- الف- اصل منع تبعیض..... ۵۲۵
- ب- تأمین منافع عالی کودک به عنوان اتخاذ راهکارهای موقت و بلندمدت..... ۵۲۵
- ج- حق حیات، بقا و رشد..... ۵۲۶
- د- حق بیان آزادانه دیدگاه‌ها..... ۵۲۶
- گفتار سوم- تعهدات دولت‌ها در قبال کودکان بی سرپرست و تنها..... ۵۲۷

الف - پاراگراف ۱ ماده ۳۰.....	۵۳۷
ب - پاراگراف های ۲ و ۳ ماده ۲۰.....	۵۳۸
گفتار چهارم - پیوند دوباره با خانواده، بازگشت و دیگر اشکال راهکارهای پایدار.....	۵۳۹
گفتار پنجم - حمایت از کودکان بدسرپرست.....	۵۴۰
گفتار ششم - نگاه اسلام به حقوق کودکان بی سرپرست.....	۵۴۱
الف - پذیرش کودکان بی سرپرست در قانون خانواده.....	۵۴۱
۱- حمایت از کودکان بی سرپرست: یک وظیفه‌ی همگانی.....	۵۴۳
۲- صاهیت تکالیف مربوط به حمایت از کودکان بی سرپرست.....	۵۴۴
ب- تأمین نیازهای روحی کودکان بی سرپرست.....	۵۴۵
۱- اکرام ایتام و کودکان بی سرپرست.....	۵۴۶
۲- احسان به ایتام و کودکان بی سرپرست.....	۵۴۸
ج- تأمین نیازهای مادی کودکان بی سرپرست.....	۵۴۹
مبحث سوم - فرزند خواندگی: ماده ۲۱.....	۵۵۲
گفتار اول - دیدگاه کنوانسیون.....	۵۵۲
گفتار دوم - فرزندخواندگی در اسلام.....	۵۵۵
الف - نگاهی بر تاریخچه فرزند خواندگی.....	۵۵۵
ب- فرزندخواندگی در قرآن.....	۵۵۶
ج- معنای اصطلاحی «فرزندخواندگی».....	۵۵۷

فصل پنجم: حقوق گروه‌هایی خاص از کودکان

۵۶۰.....	مبحث اول - حقوق کودکان معلول: ماده ۲۳
۵۶۲.....	گفتار اول- اهمیت موضوع
۵۶۳.....	گفتار دوم- تعریف
۵۶۳.....	گفتار سوم- اصول کلی
۵۶۳.....	الف- اصل عدم تبعیض (ماده ۲)
۵۶۴.....	ب- اصل رعایت منافع عالی کودک (ماده ۳)
۵۶۵.....	ج- حق حیات، بقا و رشد (ماده ۶)
۵۶۵.....	د- احترام به دیدگاه‌های کودک (ماده ۱۲)
۵۶۶.....	گفتار چهارم- محیط خانواده و مراقبت‌های جایگزین
۵۶۶.....	الف- حمایت خانوادگی و مسئولیت‌های والدین
۵۶۷.....	ب- نقش خانواده گسترده
۵۶۷.....	ج- فرزندخواندگی
۵۶۸.....	د- مؤسسات
۵۶۸.....	گفتار پنجم- بهداشت نوجوانی و بلوغ
۵۶۹.....	گفتار ششم- اقدامات پیشگیرانه
۵۷۰.....	گفتار هفتم- دسترسی به وسایل حمل و نقل و امکانات عمومی
۵۷۰.....	گفتار هشتم- خشونت، اذیت و آزار و قصور
۵۷۳.....	مبحث دوم- حقوق کودکان اقلیت و بومی: ماده ۳۰
۵۷۴.....	گفتار اول- اهداف و ساختار تفسیر کمیته حقوق کودک

گفتار دوم- تعهدات کلی دولت‌ها بر طبق ماده ۳۰.....	۵۷۵
گفتار سوم- اصول کلی حمایت از کودکان بومی.....	۵۷۶
الف- متع تبعیض.....	۵۷۶
ب- منافع عالی‌ه کودک.....	۵۷۷
ج- حق حیات، بقا و رشد.....	۵۷۸
د- احترام به دیدگاه‌های کودک.....	۵۷۹
گفتار چهارم- حقوق کودکان اقلیت از دیدگاه اسلام.....	۵۷۹
الف- حقوق کودکان پیروان ادیان و مذاهب دیگر.....	۵۷۹
ب- اصل مساوات در اسلام.....	۵۸۱
مبحث سوم- کودکان پناهنده ماده ۱۲.....	۵۸۳
مبحث چهارم: کودکان خردسال.....	۵۸۵
گفتار اول- تعریف دوران خردسالی از منظر کمیته.....	۵۸۵
گفتار دوم- ویژگی‌های دوران خردسالی.....	۵۸۶
گفتار سوم- آموزش در دوران خردسالی.....	۵۸۷
گفتار چهارم- مسئولیت والدین و مسئولیت عمومی برای آموزش در دوران خردسالی.....	۵۸۸
گفتار پنجم- حق استراحت، فراغت و بازی.....	۵۸۹
گفتار ششم- ارتباط تکنولوژی‌های مدرن و خردسالی.....	۵۹۰
گفتار هفتم- ضرورت حمایت ویژه از کودکان خردسال در مقابل عوامل تهدیدکننده و خطرناک.....	۵۹۱
الف- اذیت و آزار و قصور (ماده ۱۹).....	۵۹۲
ب- کودکان بدون خانواده (مواد ۲۰ و ۲۱).....	۵۹۲
ج- پناهندگان (ماده ۲۲).....	۵۹۳

- د- کودکان معلول (ماده ۲۳)..... ۵۹۳
- ه- مشاغل زیان‌بار (ماده ۳۲)..... ۵۹۴
- و- اعتیاد به مواد مخدر (ماده ۳۳)..... ۵۹۴
- ز- استثمار و اذیت و آزار جنسی (ماده ۳۴)..... ۵۹۵
- ح- فروش، قاچاق و ربوده شدن کودکان (ماده ۳۵)..... ۵۹۵
- ط- بزهکاری و نقض قانون (ماده ۴۰)..... ۵۹۵
- گفتار هشتم- حقوق کودکان خردسال در اسلام..... ۵۹۶
- الف- آزادی کودک..... ۵۹۷
- ب- اهمیت آموزش خردسالان..... ۵۹۷
- ج- نقش الگو..... ۵۹۹
- مبحث پنجم- کودکان و مخاصمات مسلحانه: مواد ۳۸ و ۳۹..... ۶۰۰
- گفتار اول- تعریف کودک در عرصه مخاصمات..... ۶۰۱
- گفتار دوم- پروتکل اختیاری کنوانسیون حقوق کودک درباره کودکان درگیر در مخاصمات مسلحانه (۲۰۰۰)..... ۶۰۲
- گفتار سوم- نگاهی بر دیگر اسناد بین‌المللی..... ۶۰۷
- الف- کنوانسیون‌های ژنو (۱۹۴۹)..... ۶۰۷
- ب- اعلامیه ملل متحد در مورد حمایت از زنان و کودکان در وضعیت اضطراری و مخاصمه مسلحانه (۱۹۷۴)..... ۶۰۹
- ج- پروتکل‌های الحاقی به کنوانسیون‌های ژنو (۱۹۷۷)..... ۶۱۰
- د- کنوانسیون بدترین اشکال کار کودک ۱۹۹۹ (کنوانسیون شماره ۱۸۲ سازمان بین‌المللی کار)..... ۶۱۱

نتیجه گیری و پیشنهادات ۶۱۲

فهرست منابع ۶۲۰

www.ketab.ir

مقدمه

موضوع حقوق کودک در عرصه بین‌المللی در طول چند دهه اخیر، محور توجهات نهادهای بین‌المللی و دولت‌ها قرار گرفته است. تدوین و تصویب کنوانسیون ملل متحد در مورد حقوق کودک^۱ که در کتاب حاضر به اختصار از آن به نام کنوانسیون حقوق کودک یاد می‌شود و به عنوان مهم‌ترین سند بین‌المللی در زمینه حقوق کودک محسوب می‌گردد، حاکی از دغدغه جامعه بین‌المللی در زمینه حقوق کودک می‌باشد. پیشنهاد انعقاد کنوانسیون حقوق کودک در سال ۱۹۷۸ میلادی از سوی دولت لهستان مطرح شد و مورد پذیرش کمیسیون حقوق بشر قرار گرفت. پیش‌نویس کنوانسیون در دهه ۸۰ میلادی توسط یک کارگروه ویژه در کمیسیون حقوق بشر سابق تنظیم گردید. این پیش‌نویس در طول ده سال، تکمیل گردید و پس از تایید کمیسیون حقوق بشر و شورای اقتصادی و اجتماعی، در تاریخ ۲۰ نوامبر ۱۹۸۹ به موجب قطعنامه شماره ۴۴/۲۵ به اتفاق آراء به تصویب مجمع عمومی سازمان ملل متحد رسید و سرانجام با تودیع بیستمین سند تصویب نزد دبیرکل ملل متحد، کنوانسیون حقوق کودک در تاریخ ۲ سپتامبر ۱۹۹۰ میلادی لازم‌الاجرا گردید. لازم به توضیح است که تاکنون دو سند دیگر نیز به کنوانسیون حقوق کودک الحاق گردیده است که عبارتند از: پروتکل اختیاری راجع به شرکت کودکان در مخاصمات مسلحانه^۲ که در تاریخ ۱۲ فوریه ۲۰۰۲ و پروتکل اختیاری راجع به خرید و فروش، فحشاء و هرزه‌نگاری

1. United Nations Convention on the Rights of the Child (29 November 1989).

2. Optional Protocol to United Nations Convention on the Rights of the Child on the Involvement of Children in Armed Conflict annexed to G. A. Res 263/54 of 25 May 2000.

کودکان^۱ که در تاریخ ۱۸ ژانویه ۲۰۰۲ لازم الاجرا شده‌اند. تاکنون بالغ بر ۱۹۳ دولت به عضویت کنوانسیون حقوق کودک درآمده‌اند. دولت جمهوری اسلامی ایران در تاریخ ۱۴ شهریور ۱۳۶۹ هجری شمسی مبادرت به امضای کنوانسیون حقوق کودک نمود و مجلس شورای اسلامی نهایتاً در اسفند سال ۱۳۷۲ طی ماده واحده‌ای آن را تصویب نمود^۲. کنوانسیون در تاریخ ۱۳ ژوئیه ۱۹۹۴ برای ایران لازم الاجرا گردید. نکته قابل توجه این است که همواره در طول این چند دهه اخیر در عرصه جهان، حقوق کودک از منظر دیدگاه‌های غرب مطرح شده است و کنوانسیون حقوق کودک نیز تا حد زیادی منعکس کننده حقوق کودک از منظر کشورهای کشورهای غربی با خاستگاه اندیشه‌ای آنها می‌باشد.

در آموزه‌ها و تعالیم آسمانی اسلام، موضوع حقوق کودک از جنبه‌های مختلف مورد توجه قرار گرفته است. در نظام حقوقی اسلام، بخشی از موازین به تبیین حقوق فرزند در قبال والدین اختصاص داده شده، که ابعاد مختلف حقوق کودک از جمله حقوق مادی، معنوی و عاطفی را مد نظر قرار داده است. به علاوه در نظام جامع تعلیم و تربیت اسلامی، نکات و ظرایف بسیار دقیق در مورد حقوق معنوی، عاطفی و اخلاقی کودک مقرر شده است. به رغم پشتوانه بسیار غنی و قابل اتکای تعالیم اسلامی در مورد حقوق کودک، متأسفانه در عرصه بین‌المللی در میان کشورهای اسلامی چندان شاهد عزم و اراده راسخی در زمینه فعالیت سازنده در زمینه حقوق کودک

1. Optional Protocol to United Nations Convention on the Rights of the Child on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography annexed to G. A. Res 263/54 of 25 May 2000.

۲. ماده واحده بدین شرح است: «کنوانسیون حقوق کودک مشتمل بر یک مقدمه و (۵۴) ماده به شرح پیوست تصویب و اجازه الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به آن داده می‌شود. مشروط بر اینکه مفاد آن در هر مورد و در هر زمان در تعارض با قوانین داخلی و موازین اسلامی باشد و یا قرار گیرد از طرف دولت جمهوری اسلامی ایران لازم‌الرعایه نباشد.»

نبوده‌ایم. تاکنون اکثریت قریب به اتفاق کشورهای اسلامی به عضویت کنوانسیون حقوق کودک در آمده‌اند، لیکن تاکنون یک نقد منسجم و دقیق از مفاد کنوانسیون و تبیین مواد آن در جهت تعیین نقاط قوت و ضعف آن از منظر موازین اسلامی از سوی کشورهای اسلامی ارائه نشده است، این در حالی است که اکنون شاهد آن هستیم که کشورهای مختلف حتی برخی از کشورهایی که تاکنون از پیوستن به کنوانسیون استنکاف ورزیده‌اند، آثار متعددی (از جمله مقالات و کتاب‌هایی) در تفسیر و نقد کنوانسیون منتشر نموده‌اند. بی‌تردید گام نخست در این مسیر، توجه کشورهای اسلامی به این مهم است که اجرای کنوانسیون حقوق کودک به تنهایی نمی‌تواند به طور کامل به احقاق حق مادی و معنوی کودک در تمام عرصه‌ها منجر شود همچنان که تجربه برخی کشورهای غربی با گذشت بیش از سه دهه از تصویب و اجرای آن نشان می‌دهد، لذا این انتظار به جا است که مفاد کنوانسیون با یک نگاه عمیق، بی‌طرف و با پشتوانه تعالیم اسلامی جهت تأمین سعادت، آرامش و سلامت کودکان مورد کنکاش و تدقیق کشورها و صاحب‌نظران اسلامی قرار بگیرد تا در جهت جبران خلأهای آن اقدام شود. البته قطعاً تجربیات کشورهای دیگر و از جمله کشورهای غربی بسیار می‌تواند راهگشا باشد تا در برخی موضوعات مسیر نافرجام رفته را ما دیگر نییماییم و در مواردی از دستاوردهای مفید آنها بهره‌مند گردیم. امروزه موضوع حقوق کودک دیگر یک موضوع صرفاً داخلی و ملی محسوب نمی‌شود، بلکه در طول چند دهه اخیر به عنوان یک موضوع بین‌المللی به آن نگرسته شده است. امروزه، یکی از دغدغه‌های هر وجدان بیدار و هر عقل سلیمی توجه به وضعیت کودکان و گام برداشتن در راستای جلوگیری از نقض حقوق آنها می‌باشد. در واقع مشاهده این همه درد و رنج و نقض حقوق اولیه و انسانی میلیون‌ها کودک خصوصاً در چند دهه اخیر

و در جریان مخاصمات و درگیری‌های داخلی و بین‌المللی، در سراسر جهان هر انسان بی‌طرف و آزاده‌ای را دردمند می‌کند و این دردمندی ارزشمند است تا آنجا که بنا به عقیده برخی متفکران اسلامی، معیار انسانیت همین "درد داشتن" و "صاحب درد بودن" است.^۱ حال این دردمندی انسان می‌تواند مرزهای مکانی و زمانی را درنوردد و تمام انای بشری را از جمله تمام کودکان جهان را دربرگیرد. آنچه مسلم است اینکه این معیار دردمندی نسبت به کودکان از اهمیت بسزایی برخوردار است چرا که با توجه به وضعیت خاص و ناتوانی آنان در احقاق حقوق خویش و لزوم برخورداری از حداقل حمایت‌های لازم جهت تأمین حقوق خود در عرصه‌های مختلف، خصوصاً در خانواده و نیز در اجتماع، بیش از پیش احساس مسئولیت را جهت تبیین حقوق کودک و ایجاد زمینه جهت اجرای آن طلب می‌کند. از این رو، بی‌تردید انسانیت هر انسانی حکم می‌کند که در حد وسع خویش در زمینه ارتقای حقوق کودک گام بردارد. در این میان لازم است که اندیشمندان و پژوهشگران اسلامی مبادرت به ارائه یک نظام جامع از موازین اسلامی در زمینه حقوق کودک نمایند.

پرداختن به موضوع بررسی تحلیلی کنوانسیون حقوق کودک - به عنوان یک معاهده بین‌المللی که دولت جمهوری اسلامی ایران به عضویت آن درآمده است - از اهمیت بسیار زیادی برخوردار است. این مساله خصوصاً از آن جهت حائز اهمیت می‌باشد که تاکنون یک پژوهش جامع و دقیق در این ارتباط صورت نگرفته است. به رغم آنکه در برخی از منابع موجود خصوصاً شماری از مقالات و برخی از کتاب‌ها، تلاش‌هایی جهت نقد کنوانسیون حقوق کودک به عمل آمده است، لکن در آثار موجود به طور پراکنده و بعضاً موضوعی به نقد و بررسی برخی از مواد

۱. مرتضی مطهری، انسان کامل، انتشارات صدرا، چاپ چهل و هفتم، ۱۳۸۹، صص ۵۹ و ۶۹.

کنوانسیون پرداخته شده است، بنابراین در حال حاضر در ادبیات حقوقی موجود، با فقدان منبعی که به طور جامع، تمامی مباحث مندرج در کنوانسیون حقوق کودک را مورد بررسی و تحلیل حقوقی قرار دهد، مواجه هستیم.

در هیچ یک از منابع موجود، اصول کلی حاکم بر کنوانسیون (به رغم اهمیت بسیار زیادی که دارد) مورد تحلیل و بررسی جامع قرار نگرفته است - اگرچه به طور موردی و در ارتباط با برخی از حقوق مندرج در کنوانسیون مورد اشاره قرار گرفته‌اند -، از این رو کتاب حاضر در تحلیل و بررسی این اصول کلی بر مبنای نظریات تفسیری کمیته حقوق کودک و نقد و بررسی آنها بر مبنای موازین اسلامی در مورد حقوق کودک، به عنوان یک منبع به شمار می‌رود.

کمیته حقوق ارگانی است که طبق ماده ۴۳ کنوانسیون تشکیل شده و وظیفه نظارت بر اجرای مفاد کنوانسیون توسط دولت‌های عضو را به عهده دارد. به موجب ماده ۴۴ کنوانسیون هر دولت عضو مکلف است دو سال بعد از لازم الاجرا شدن کنوانسیون برای آن، یک گزارش مقدماتی و پس از آن هر پنج سال یک بار گزارش دوره‌ای در مورد اقداماتی که برای تحقق حقوق مقرر در کنوانسیون به عمل آورده است، به کمیته تقدیم نماید. این گزارش‌ها مبنای مباحثات کمیته و دولت‌های عضو قرار می‌گیرند و در نهایت کمیته نظر خود را در مورد وضعیت حقوق کودک در کشور مورد بحث تحت عنوان «ملاحظات نهایی»^۱ اعلام می‌نماید.

فعالیت‌های کمیته عمدتاً معطوف به کمک و راهنمایی دولت‌های عضو کنوانسیون است. با این حال، رویکرد کمیته نسبت به برخی از دولت‌ها جنبه انتقادی داشته است؛ اینان دولت‌هایی هستند که از نظر کمیته حقوق کودک اقدام به وضع و

اجرای قوانین و مقرراتی می‌کنند که با مفاد کنوانسیون به ویژه در خصوص حقوق مدنی و سیاسی کودکان مغایرت دارند. به بیان دقیق‌تر نقض حقوق کودک در این کشورها ناشی از نظام حقوقی آنها بوده و در نتیجه سیاست رسمی دولت محسوب می‌شود. چنین سیاستی از طرف دولت‌های عضو برای کمیته پذیرفتنی نیست. آن گروه از کشورهای اسلامی که شریعت را مبنای اصلی قانونگذاری در امور مربوط به کودکان قرار داده‌اند، در زمره کشورهای هستند که از این حیث با رویکرد انتقادی کمیته حقوق کودک مواجه بوده‌اند.^۱

در کنوانسیون حقوق کودک صدور نظریه‌های تفسیری صریحاً جزو وظایف کمیته حقوق کودک قرار نگرفته است. با این وصف کمیته از بدو تأسیس، صدور این گونه نظریه‌ها را در صلاحیت خود دانسته است. نظریه‌های تفسیری براساس تجربیات کمیته حقوق کودک در بررسی گزارش‌های دولت‌ها و یافته‌های این کمیته از گزارش‌ها تنظیم می‌شود. موضوع نظریه‌های تفسیری کمیته، یا تفسیر یک ماده خاص کنوانسیون و یا اقدامات مربوط به اجرای مفاد کنوانسیون است. هدف از صدور نظریه‌های تفسیری ارشاد دولت‌های عضو در جهت اجرای تعهداتشان نسبت به کنوانسیون از طریق ارائه تفاسیر معتبر از مفاد این تعهدات است. با آنکه نظریه‌های تفسیری برای دولت‌های عضو لازم‌الاتباع نمی‌باشند اما قدرت اخلاقی و اقناعی این نظریه‌ها موجب شده است که همواره برای تعیین حدود و آثار حقوق و تعهدات مندرج در اسناد حقوق بشری مورد استناد قرار گیرند.^۲

۱. ساسان صبرفی و گلدا دقیقی، «نگاهی دوباره به کنوانسیون حقوق کودک از منظر کنش ایران و کمیته حقوق کودک»، از: مرکز مطالعات حقوق بشر، مجموعه مقالات به مناسبت روز حقوق بشر اسلامی، ۱۳۸۹، صص ۱۲۵-۱۲۴.

۲. پیشین، صص ۱۴۰-۱۳۹.

در منابع موجود داخلی، نظریات تفسیری (General Comments) کمیته حقوق کودک، کمتر مورد استناد قرار گرفته‌اند، در حالی که در کتاب حاضر، یکی از اصلی‌ترین منابع نقد و تحلیل مفاد کنوانسیون، نظریات تفسیری مذکور می‌باشد، تا آنجا که سعی شده است نکته‌ای از تفاسیر مذکور، مغفول نماند. از این رو امید آن می‌رود که اثر حاضر، بتواند به عنوان یک اثر مفید و کاملاً کاربردی برای جمهوری اسلامی ایران در عرصه‌های بین‌المللی و در اتخاذ مواضع دقیق‌تر نسبت به کنوانسیون حقوق کودک در مجامع بین‌المللی مورد استفاده واقع شود. بررسی نظریات تفسیری کمیته حقوق کودک از چند جهت حائز اهمیت می‌باشد:

اولاً، از منظر حقوق بین‌الملل، تفاسیر ارائه شده از سوی نهادهای نظارتی دارای اثر الزام‌آور برای دولت‌های عضو معاهدات بین‌المللی می‌باشد. دولت جمهوری اسلامی ایران به عنوان عضوی از کنوانسیون حقوق کودک به منظور اتخاذ مواضع صحیح و اصولی در قبال تعهدات ناشی از کنوانسیون حقوق کودک، ناگزیر می‌بایست تفاسیر کمیته حقوق کودک را مورد توجه قرار دهد.

ثانیاً، برخی از نظریات تفسیری در راستای افزایش دامنه تعهدات دولت‌ها فراتر از مفاد کنوانسیون حقوق کودک می‌باشد، بنابراین دولت‌های عضو نمی‌توانند صرفاً با اتخاذ مواضع منفعلانه، آنها را نادیده انگارند.

در عرصه حقوق داخلی، ارائه منابعی مبنی بر تفسیر متون حقوقی به عنوان یکی از ضرورت‌ها قلمداد می‌گردد. به طور نمونه می‌توان به کتاب‌هایی متعددی که در تفسیر قانون مدنی و قانون مجازات اسلامی از سوی حقوق‌دانان تالیف شده است، اشاره نمود. در مورد کنوانسیون حقوق کودک (در چارچوب شروط اعمال شده) به رغم اینکه به لحاظ حقوقی در زمره قوانین جمهوری اسلامی ایران قلمداد می‌گردد،

چنین منبعی که تفسیر کلیه مفاد کنوانسیون و نقد و بررسی مفاد آن محسوب گردد، تدوین نگردیده است. به رغم اینکه در منابع موجود، آثاری در ارتباط با حقوق کودک و حتی کنوانسیون حقوق کودک (از جمله می‌توان به از برخی مقالات اشاره نمود) وجود دارد، ولی اساساً با فقدان منبعی در زمینه تفسیر و تحلیل جامع کنوانسیون حقوق کودک از منظر حقوقی مواجه می‌باشیم، که به ارائه یک تفسیر منسجم و جامع از مفاد کنوانسیون بپردازد. در حالی که به شدت ضرورت دستیابی به چنین منبعی هم در عرصه دانشگاهی و حوزوی جهت ارائه راهکارهای موثر و تبیین مواضع مشترک و مواضع محل اختلاف در زمینه حقوق کودک در عرصه داخلی و بین‌المللی احساس می‌شود. این مسأله خصوصاً از این جهت حائز اهمیت است که، آگاهی کامل از اهداف و مقاصد کمیته حقوق کودک در ورای کلمات و منظوق کنوانسیون حقوق کودک، می‌تواند دولت جمهوری اسلامی ایران را در ارائه گزارشات دوره‌ای و شرکت فعال در اجلاس‌های بین‌المللی سالانه کمیته حقوق کودک و لزوم تبیین مواضع صحیح خود بر مبنای موازین شرع مقدس اسلام مساعدت نماید. همچنین با توجه به نقش و جایگاه دولت جمهوری اسلامی ایران در میان کشورهای اسلامی، آگاهی و اطلاع کامل از مفاد کنوانسیون و توسعه مفاهیم و تعهدات مندرج در آن در پرتو تفاسیر کمیته می‌تواند دولت را در اتخاذ مواضع صحیح و به موقع در عرصه بین‌المللی و ایجاد جریان‌سازی در میان کشورهای اسلامی در راستای حمایت موثرتر از حقوق کودکان مساعدت نماید.

نکته قابل تأمل آن است که در برخی از کشورها از جمله ایالات متحده امریکا قبل از الحاق به کنوانسیون حقوق کودک، آثار حقوقی‌ای منتشر گردیده است که به صورت کاملاً دقیق و جامع (به طور ماده به ماده)، به نقد کنوانسیون از منظر

قوانین و مقررات و دیدگاه‌های تعلیم و تربیتی خود در ارتباط به حقوق کودکان پرداخته است.^۱ حال در مورد جمهوری اسلامی ایران، با توجه به غنای نظام تعلیم و تربیت و قوانین اسلامی در زمینه حقوق کودک، ارائه چنین منبعی به عنوان یکی از ضرورت‌های دولت جمهوری اسلامی ایران محسوب می‌شود. منابع موجود، عمدتاً با یک رویکرد فردی و خانوادگی به طرح دیدگاه‌های اسلام در زمینه حقوق کودک پرداخته‌اند و ابعاد اجتماعی حقوق کودک و وظایف و تعهدات دولت و قوای حاکم در قبال تضمین رعایت حقوق کودک در جامعه مورد بررسی قرار نگرفته است. در حالی که بی‌تردید در نگاه جامع موازین اسلامی همواره سعی شده است که میان ابعاد فردی، خانوادگی و اجتماعی موضوعات موازنه برقرار شود. در منابع غربی در زمینه حقوق کودک از جمله کنوانسیون حقوق کودک، شاهد آن هستیم که دقیقاً در نقطه مقابل، با اتخاذ موضعی یک‌جانبه‌گرایانه در راستای فرد گرایانه کردن حقوق کودک و نیز پر رنگ کردن نقش دولت و موسسات دولتی و کم‌رنگ‌تر کردن و حتی در برخی زمینه‌ها حذف نقش خانواده تمام تلاش خود را نموده‌اند. از این رو باید در برقراری یک موازنه مطلوب و مبتنی بر اعتدال میان ابعاد فردی، خانوادگی و اجتماعی در زمینه‌های مختلف حقوق کودک تلاش کرد و در پژوهش حاضر تلاش شده است تا در حد توان به این مهم پرداخته شود.

عدم وجود یک نظم حقوقی خاص در منابع موجود در زمینه حقوق کودک، مبنی بر تفکیک میان مطالب مربوط به بررسی و تحلیل مواد کنوانسیون حقوق کودک و طرح دیدگاه‌های اسلام در زمینه حقوق کودک سبب شده است که نتوان بر مبنای این منابع، به مقایسه‌ای هرچند اجمالی میان تمام حقوق مندرج در کنوانسیون حقوق

1. Jonathan Todres, Mark E. Wojcik, Cris R. Revas (Editors), The UN Convention on the Rights of the Child, 2006, Transnational Publishers, USA.

کودک و دیدگاه‌های اسلام در مورد حقوق کودک دست یافت. در حالی که اکنون در ادبیات حقوقی جهان تالیف و ارائه کتاب‌هایی تحت عنوان شرح و تفسیر معاهدات بین‌المللی که دولت‌ها به آن ملحق شده‌اند، به انضمام ارائه دیدگاه‌ها و نقطه نظرات داخلی خود امری رایج و مرسوم است. البته در برخی از منابع موجود، سعی شده است که در انتخاب عناوین، از گفتمان حقوقی بین‌المللی رایج در عرصه حقوق کودک (به طور نمونه تقسیم‌بندی حقوق کودک به حقوق مدنی و سیاسی و حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی)، بهره جسته شود لیکن، نکته قابل تأمل این است که در برخی موارد، در انتخاب عناوین خاطره‌ای صورت پذیرفته و عناوین در جایگاه صحیح خود قرار نگرفته‌اند. در کتاب حاضر سعی شده است تمامی خلاهای مذکور مرتفع گردد و مطالب در چارچوب حقوقی صحیح طرح شود.

یکی از نکات حائز اهمیت، بررسی وضعیت کودکان در برخی کشورهای غربی و مروری بر دستاوردهای آنها در چند دهه اخیر است که بنا بر اذعان خود اندیشمندان غربی، در زمینه‌هایی روند آن چندان مطلوب نمی‌باشد به طور مثال، افزایش سقط جنین و بارداری‌های نامشروع در سنین پایین، افزایش آمار خودکشی، بحران خانواده، بحران هویت، ماهنجراری‌های روانی، افزایش بزهکاری و معضل خشونت علیه کودکان توسط کودکان و افراد بزرگسال و پیامدهای نگهداری کودکان در موسسات و غیره همگی می‌تواند حاکی از ناکارآمدی جوامع غربی در تحقق حقوق کودکان و اتخاذ مواضع افراطی و یک‌جانبه‌گرایانه در حمایت از کودکان می‌باشد. بی‌تردید در این مسیر، می‌بایست فراتر از مباحث کلیشه‌ای و صرفاً ژورنالیستی، وارد حوزه‌های جدی نقد و تحلیل حقوق کودک از منظر غرب گردید. از این رو پژوهش حاضر، با بهره جستن از نتایج آمار و اطلاعات ارائه شده توسط نهادهای ذیربط در کشورهای

عضو کنوانسیون حقوق کودک توانسته است در برخی از حوزه‌ها به تبیین این تعارضات و چالش‌ها بپردازد.

کتاب حاضر^۱ در پنج فصل تنظیم شده است. در فصل نخست تعریف کودک و اصول کلی حاکم بر کنوانسیون حقوق کودک مطرح شده است. اصول کلی حاکم بر کنوانسیون عبارتند از: اصل حیات، بقا و رشد، اصل عدم تبعیض، اصل رعایت مصلحت کودک و اصل احترام به نظرات کودک یا شنیده شدن. در فصل دوم، حقوق مدنی و سیاسی کودک بر طبق کنوانسیون حقوق کودک مورد نقد و بررسی قرار گرفته است. لازم به توضیح است که در این بخش، مواردی از حقوق مدنی و سیاسی کودک مورد توجه قرار گرفته است که در کنوانسیون ذکر شده و این حقوق به طور کاملاً دقیق و به صورت ماده به ماده مورد تحلیل و نقد قرار گرفته است. حقوق مذکور عبارتند از: حق هویت، حق آزادی بیان، حق آزادی فکر، عقیده و مذهب، حق حریم خصوصی، حق دسترسی به اطلاعات، حق آزادی تشکیل اجتماعات، حق مقابله با تمام اشکال خشونت، حق منع قاچاق، سوء استفاده و هرگونه استثمار جنسی و حق دادرسی عادلانه. نکته قابل توجه این است که در تمام موارد سعی شده است، نگاهی نیز بر دیدگاه اسلام در مورد حقوق کودک در موارد یاد شده نیز داشته باشیم. بخش سوم به نقد و بررسی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کودک از منظر کنوانسیون حقوق کودک و طرح دیدگاه‌های اسلام در ارتباط با حقوق مذکور، اختصاص یافته است. مصادیق این حقوق در کنوانسیون حقوق کودک عبارتند از: حق سلامت، حق آموزش و پرورش، حق کودکان در برخورداری از استاندارد زندگی، حق تفریح، بازی و آرامش و حق منع کار زیان‌بار و منع استثمار

۱. این کتاب برگرفته از طرح پژوهشی «تحلیل کنوانسیون حقوق کودک» است که مجری پروژه سرکار خانم زهرا آبت‌اللهی و کارفرما شورای فرهنگی اجتماعی زنان بوده‌اند.

و سوء استفاده اقتصادی می‌باشد. در بخش چهارم تحت عنوان خانواده و کودک، دیدگاه‌های کنوانسیون حقوق کودک و نیز کمیته حقوق کودک به عنوان نهاد نظارتی بر اجرای کنوانسیون، در مورد نقش و جایگاه خانواده و والدین در احقاق حقوق کودک مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته است. برخی از مهم‌ترین موضوعات مورد بررسی در این بخش عبارتند از: تبیین حقوق و وظایف والدین در قبال کودک، تعدیل روابط میان دولت، والدین و کودک، چالش حقوق و تکالیف والدین کم سن و سال در برخی کشورهای غربی، وضعیت مادران تنها، بازتعریف مفهوم والدین از منظر کمیته و برخی کشورهای غربی و مسئولیت والدین و کودکان در قبال اجتماع. در این ارتباط با توجه به اهمیت و نقش حیاتی که خانواده در تکامل و تعالی انسان از بدو تولد و حتی قبل از آن از دیدگاه اسلام دارد، نظام حقوقی و نظام تربیتی اسلام، حقوق و مسئولیت‌های بسیار دقیق و حکیمانه‌ای برای والدین در قبال فرزندان در نظر گرفته است، تا آنجا که از کوچک‌ترین و جریبی‌ترین مسایل نیز برای تأمین حقوق و منافع مادی، معنوی، عاطفی، اخلاقی و تربیتی کودک در خانواده و خصوصاً توسط والدین فرو گذار نکرده است، در حد وسع و مجال سخن به طرح دیدگاه‌های اسلام در این زمینه پرداخته شده است. در بخش پنجم به بررسی حقوق گروه‌هایی خاص از کودکان، جمله کودکان معلول، کودکان بومی، کودکان در مخاصمات مسلحانه، کودکان خردسال و کودکان پناهنده پرداخته شده است.